

STREAM

Support to Regional Aquatic Resources Management

STREAM Journal

Pagtuon kag pagkomunikar bahin sa palangabuhian sang mga mangingisda kag mangunguma

The STREAM Initiative is supported by AusAID, DFID, FAO, NACA and VSO

Ginbalhag sang STREAM Initiative, Network of Aquaculture Centres in Asia-Pacific, Suraswadi Building, Department of Fisheries Compound, Kasetsart University Campus, Ladyao, Jatujak, Bangkok, Thailand.

Copyright © The STREAM Initiative 2003

Ang pagkopya sini nga pahayag para sa katuyu-an nga pang-edukasyon ukon indi-pangkomersiyal ginapahungutan bisan wala sang permiso halin sa nagapanag-iya sang *copyright*, basta ginarekognisar ang ginhalinan.

Ang *reproduction* sini nga pahayagan para ibaligya ukon para sa iban pa nga komersiyal nga katuyu-an ang ginadumuli-an kon wala sang permiso halin sa nagapanag-iya sang *copyright*.

Ehemplo nga pagrekognisar para sa isa kartikulo sang *STREAM Journal*:

Santos, R 2002 Learning from Each Other about Conflict. *STREAM Journal* 1(1), 1-2.

Contents

Mga Kauswagan sa Palangabuhian Paagi sa <i>Fisheries</i> sa <i>Pode Community</i> sa Pokhara, Nepal <i>Tek Bahadur Gurung kag Jay Dev Bista</i>	1
Ang Partisipasyon sang Kababaihan sa Coastal Resources Management kag Palangabuhian sa Probinsiya sang Khanh Hoa, Vietnam <i>Nguyen Thu Hue, Than Thi Hien, Pham Thi Phuong Hoa, Nguyen Viet Vinh kag Dao Viet Long</i>	4
Pagsuporta sa Paghimud-os sang mga Tawo kag Interaksiyon sa Coastal Resources Management sa Indonesia <i>Tabitha Yulita</i>	7
Pagplano para sa isa ka Community Fisheries M&E System <i>Heather Airlie and Haiko Meelis</i>	10
Pagpat-ud sang Kinahanglanon kag Rekomendasyon para sa Epektibo nga Komunikasyon sa Stakeholders Paagi sa Information Access Survey <i>Elizabeth M Gonzales, Malene Felsing kag Erwin L Pador</i>	13
IEC Seminar Workshop para Suporta sa Implementasyon sang Ordinansa sa Pagpangisda sa Roxas City, Philippines <i>Belinda M Garrido kag Elizabeth M Gonzales</i>	16
Nahanungod sa STREAM Journal	19
Nahanungod sa STREAM	20

Note

Sadtong January–March 2002, gin-umpisahan namon ang Note para sa *SJ1*(1) sa amo sini nga **paragraph**:

Pagtuon, pagdumala sang kumplikto, mga teknolohiya sa impormasyon kag komunikasyon, pagdumala sang dunang manggad sa kadagatan, layi, palangabuhian, gender (klase sang pagkatao), partisipasyon, mga may kahilabtan (stakeholders), polisa kag komunikasyon. Ini ang mga tema sa anum ka artikulo sa ini nga una nga STREAM Journal. Nagarepresenta ang mga ini sang klase sang isyu sang STREAM nga inisyatibo para mapasanyog ang pagtuon kag komunikasyon. Ang STREAM Journal magapakita sang nagakalain-lain nga panan-awan sa mga isyu kag paghangop halin sa mga gakalain-lain nga painu-ino. Kag nagadokumento sini nga mga tingog para ang paghinun-anon mangin maunod kag pangkabilugan. Ang intensiyon indi para magsaway kundi para magbinuligay.

Ang ina nga listahan sang mga tema ginpasulod sa ginhimo nga tinutuyo sang *STREAM Journal* (p 13), kag sa subong liwat ginpabutyag sa sini nga numero sang *SJ2*(3). Pabay-an namon kamo nga magdiskubre – samtang ginabasa ninyo ang anum ka artikulo sang 14 ka manunulat halin ukon nagatrabaho sa lima ka pungsod – paano sila nagaangot sa *fish cages*, talanda-an nga buya, sinang-una nga galamiton sa pagpangisda, *Global Positioning System*, *text messaging* kag *PowerPoint*.

Sa pagpadayon nga pagbasa sang una nga *paragraph*, nagapakita nga kinahanglan naton nga hatagan sang labi nga igtalupangod kon paano ang STREAM nagarepresentar sang mga isyu, pagpauswag sang pagtuon kag komunikasyon, pagpakita sang nagakalain-lain nga mga painu-ino, pagdokumentar sang iya nga mga trabaho kag ang paglab-ot sang iya nga mga intensiyon. Gani ginahingyo namon ang mga nagabasa sang *SJ* kag iban nga mga kaupod nga magbuylog sa amon subong nga ginahimakasan nga *process-oriented* monitoring and evaluation, kaupod man ang “*significant change story approach*”, paagi sa pagahatg sa amon sang *feedback* nahanungod sa *STREAM Journal* ukon iban pa nga inubrahan sang *STREAM Initiative*.

Malipayon nga Pagbasa!

Graham Haylor, *STREAM* Director
William Savage, *STREAM Journal* Editor
Elizabeth M. Gonzales, *STREAM Journal* (Ilongo) Editor

Mga Kauswagan sa Palangabuhian Paagi sa *Fisheries* sa *Pode Community* sa Pokhara, Nepal

Tek Bahadur Gurung kag Jay Dev Bista

Ang Komunidad

Ang ini nga estorya nahanungod sa 300 ka mga pamilya sang mahuyang nga komunidad sang mga tumandok nga ginakilala nga *Pode* ukon *Jalari*, nga nagapuyo sa Pokhari Valley sang Nepal. Ang tumandok nga hambal sang komunidad medyo pareho sa Newari, ang mayor nga tumandok nga linguahe sang Kathmandu, gani nga pirme ginahambal nga sa Kathmandu Valley ang ila ginhalinan. Nahibaluan sang kadam-an nga ang komunidad wala sang kinaradto nga duta-palangumhan, kinaadman, trabaho kag palangitan-an hasta sa umpisa nga bahin sang 1960s. Ang komunidad wala sang pirmanente nga puluy-an, naga-panglugayawan upod sa ila mga pamilya sa mga kasapaan, kasubaan kag tubigon nga lugar, para magpangisda gamit ang lambat. Wala pa madiskubrehan ang eksakto nga tion kon san-o nabaton nila ang pagpangisda bilang isa ka palangabuhian. Sa Nepal, ang wala-wala kag imol nga mga tawo masami nagakadto sa katalunan kag sa mga kasubaan ukon baybayon para makaani sang makaon bangud nga ang ini nga mga manggad wala sang tag-iya sang-una. Kalabanan sang kagulangan ginadumala na sang komunidad-lokal para makonserbar kag tayuyon ang pagpanginpulos. Apang ang mga duna nga katubigan wala pa nakalab-ot sa sini nga estado. Sa masami, ang *Pode* sa Pokhara nga lugar, nagapuyo malapit sa sapa kag mga suba sa temporaryo nga kubo bangud nga ang ila palangabuhian naka-angot sa pagpangisda.

Grupo sang mga nanay sang komunidad sang *Pode* (or *Jalari*) sa isa ka bulanan nga pulong-pulong

Sa umpisa sang 1970s, sang naghina ang ginadakop nga isda bangud sang sobra nga pagpangisda (*overfishing*) sa mga sapa sang Phewa (523 ha), Begnas (328 ha), kag Rupa (125 ha), ang isa sa mga tradisyunal nga kuluhaan sang palangabuhian sang mga mangingisda ang nangin delikado. Samtang ang *Fisheries Development Center* (sa subong ginatawag nga *Fisheries Research Station*) gin-establisar sadtong 1962 sa pangpang sang Lake Phewa. May katuyuan ini sa pagsuporta sang rehabilitasyon sang mga wala-wala nga mga tawo, paagi sa mga trabaho kag kita nga halin sa *subsistence* (pangkonsumo) *cage aquaculture* (akwakultura nga nagagamit sang tangkal ukon hawla nga may lambat). Nagaprodukto sang puwede mabaligya nga isda halin sa *eutrophic* (nagaprodukto sang madamo nga nutrina) nga mga patubigan, paagi sa pagbuhi sang mala-sigarilyo nga similya sa isa ka daw kuwarto ka daku nga *net-cage* (mga 50 m³, nga may dimensiyon nga 5x5x2 m). Ang mga isda sa *cages* nagakabuhi paagi sa pagkaon sang magagmay nga organismo nga yara sa tubi nga ginatawag *plankton*. Ang dako sang ulo nga karpa ukon Bighead Carp (*Aristichthys nobilis*) kag Silver Carp (*Hypophthalmichthys molifix*) makalab-ot sang *marketable size* (mga 1 kg) pagkatapos sang isa ka tuig halin sa pagbuhi. Ang isa ka *cage* makaprodukto sang 200-300 kg sang isda sa isa ka tu-ig depende sa *productivity* sang isa ka patubigan.

Buyloganay nga Pagsagud sang Isda sa *Cage* sa mga Sapa

Sa umpisa sang 1970s, sang naghina ang ginadakop nga isda bangud sang sobra nga pagpangisda (*overfishing*) sa mga sapa sang Phewa (523 ha), Begnas (328 ha), kag Rupa (125 ha), ang isa sa mga tradisyunal nga kuluhaan sang palangabuhian sang mga mangingisda ang nangin delikado. Samtang ang *Fisheries Development Center* (sa subong ginatawag nga *Fisheries Research Station*) gin-establisar sadtong 1962 sa pangpang sang Lake Phewa. May katuyuan ini sa pagsuporta sang rehabilitasyon sang mga wala-wala nga mga tawo, paagi sa mga trabaho kag kita nga halin sa *subsistence* (pangkonsumo) *cage aquaculture* (akwakultura nga nagagamit sang tangkal ukon hawla nga may lambat). Nagaprodukto sang puwede mabaligya nga isda halin sa *eutrophic* (nagaprodukto sang madamo nga nutrina) nga mga patubigan, paagi sa pagbuhi sang mala-sigarilyo nga similya sa isa ka daw kuwarto ka daku nga *net-cage* (mga 50 m³, nga may dimensiyon nga 5x5x2 m). Ang mga isda sa *cages* nagakabuhi paagi sa pagkaon sang magagmay nga organismo nga yara sa tubi nga ginatawag *plankton*. Ang dako sang ulo nga karpa ukon Bighead Carp (*Aristichthys nobilis*) kag Silver Carp (*Hypophthalmichthys molifix*) makalab-ot sang *marketable size* (mga 1 kg) pagkatapos sang isa ka tuig halin sa pagbuhi. Ang isa ka *cage* makaprodukto sang 200-300 kg sang isda sa isa ka tu-ig depende sa *productivity* sang isa ka patubigan.

Halin sa 1975–1980, ang *cage aquaculture* ginsuportahan sang FAO¹ kag UNDP² paagi sa paghatag sang materyales nga gamit sa pag-obra sang cage kag iban pa nga teknikal nga bulig. Sa umpisa, isa lang ka *cage* nga nagbili sang mga 5,000 Nepal Rupees, ang ginhatag sa mga miyembro nga may *financing* (bulig nga pahulam) halin sa lokal nga Agriculture Development Bank. Bangud nga ang

---

¹ Food and Agriculture Organization of the United Nations

² United Nations Development Program

mga kliyente wala sang duta, mahuyang kag imol nga mga tawo, ang teknikal nga garantiya sa pagprodukto sang mga isda sang Fisheries Development Center ang ginkonsiderar nga *collateral*. Ang sistema sa pagbaligya ginapaagi sa *Community Fish Growers Association*. Sa subong, kalabanan sang mga utang ang nabayaran halin sa benepisyu nga nakuha sa *cage aquaculture*.

Aktibidades Pang-ekonomiya, Indi-Makahalalit sa Palibot nga Pagpangisda, Pagbaylo sa Komunidad

Sa umpisa, ang *cage aquaculture* nakahatag sang *part-time* lang nga trabaho kag kita sa komunidad. Sa ulihi, ang mga miyembro sang komunidad nagpanag-iyang dugang nga *cages* pero ang *supply* sang similya nangin problema sa pagprodukto sang isda. Pero sa bulig sang JICA³, isa ka *fish hatchery complex* (lugar-palabutwan sang isda) ang ginpatindog malapit sa Lake Bengas sa idalum sang suporta sang Fisheries Research Station, Pokhara, para masabat ang kinahanglanon sa dugang nga similya. Sa subong, ang mga madinalag-on nga *single families* nagapang-iyang mga 16 *cages* nga nagaprodukto sand 3,000-4,000 ka kilo nga mabaligya nga isa sa sulod sang isa ka tu-ig nga may daku nga ginansiya. Kalabanan sang mga pamilyar nga nag-entra sa *cage aquaculture*, may yara na subong sang ginapanag-iyahan nga balay kag duta, kag may mga palangitan-an.

Ang mga isda nga halin sa sapa kag suba ang mas mabakal bangud nga nagakinahanglan lang sila sang natural nga *plankton* para magdaku. Gani ang presyo sang isda halin sa *cage* posible nga magtaas sa palaabuton bangud nga ginaprodukto lang sila sa natural nga patubigan. Bangud nga ang isda sa *cages* nagakonsumo sang *phosphorus* kag *nitrogen-containing plankton*, makabulig ini sa pagkuha sang indi-nagustuhan nga mga nutrina sa mga tubigan. Ang *subsistence cage aquaculture* isa ka *environment-friendly* (indi-makahalalit sa palibot) nga pamaagi sa pagsagud sang isda.

Kalabanan nga mga pamilya subong makasarang na magpa-eskwela sang ila kabataan kag mga tatlo ka estudyante ang preparado na nga magpa-unibersidad. Sang una mabudlay makakita ni isa ka *literate* (makasulat kag makabasa) nga miyembro sang komunidad. Kalabanan sang pamalay subong may TV, *gas stove* kag kasilyas kag may pila nga may motorsiklo. Ang iban nakala-ot sa *medium* nga estado sang pagpangabuhi. Gani nag-abot na ang panahon nga ang iban nga nanay nagaproblema na parte sa *boarding school* para sa ila kabataan.

Mga nanay sa komunidad grupo nga nagabaligya sang ila isda halin sa *cage farming*

Mga Natun-an nga Leksyon kag ang Implikasyon

Bilang isa ka proyekto, ang *cage aquaculture* sang isa ka wala-duta, wala-manggad kag imol nga komunidad, ang nakatigayon pauswag sang ila palangabuhi-an sa palibot sang Lake Phewa, Begnas kag Rupa. Bisan ang pagsagud sang isda indi gindak-an nga palangabuhi-an sang komunidad, ang eksperyensiya nagapakita nga ang akwakultura mangin madinalag-on bisan ano pa ang gindak-an nga palangabuhi-an sang mga tawo. Ang komunidad makapanginpulos sang mga tubigan kag makagamit sang ila nga tradisyunal nga ihibalo sa pagsagud sang isda. Angot sa *cage aquaculture*, ang ina nga kabaskug sang komunidad puwede mangin makagalanyat nga "*entry point*" para mapauswag ang palangabuhian sang iban pa gid nga mga komunidad.

Ang komunidad Nagahulag Padulong sa Pagkonserbar sang mga Sapa kag Tumandok (Native) nga Isda

Sa subong, ang PODE nga mga pumuluyo nga naga-entra sa *cage aquaculture* nakariyalisar nga ang pagpanginpulos lang sang manggad, indi isa ka matarong nga ideya, kondi ang konserbasyon kinahanglan man. Kusa sila mismo nagapanguha sang *water hyacinth* (mga nagapamulak nga tanom

³ Japan International Cooperation Agency

---

nga nagatubo sa tubi) para matinlu-an ang sapa, kag magdihon sang mga sulundan kag regulasyon para makonserbar ang mga nagakalain-lain nga mga butang nga nagakabuhi sa sapa (*lake's aquatic biodiversity*) paagi sa buyloganay nga pamaagi. Ang komunidad nakabayad na subong sa buhis sa lokal nga utoridad sa kauswagan kada tapos sang ani.

May yara nga mga 25 ka sahi sang isda sa Pokhara Valley. Ang iban nga mga tumandok nga sahi katulad sang Mahseers (*Tor putitora kag Tor tor*) ang delikado tungod sang ila kinaugalian sa pagbuto. Nagakadto sila sa manabaw kag batuhon nga magagmay nga sanga sang mga sapa, sa ti-on sang tig-ululan para magbuto kag ginadakop sang iban nga tawo. Subong ang mga miyembro sang komunidad sang Pode, nagsugod patrolya sang mga magamay nga sanga sang sapa sa Lake Phewa para protektahan ang manugbuto nga mga isda nga nagakadto diri.

Si Tek Bahadur Gurong, Station Chief kag si Jay Dev Bista, Senior Scientist sa Fisheries Research Station sa Pokhara, Nepal. Mapakig-angotan sila sa <fishres@fewanet.com.np>.

Ang Partisipasyon sang Kababaihan sa Coastal Resources Management kag Palangabuhian sa Probinsiya sang Khanh Hoa, Vietnam

Nguyen Thu Hue, Than Thi Hien, Pham Thi Phuong Hoa, Nguyen Viet Vinh kag Dao Viet Long

Mga Proyekto sang IMA kag Partisipasyon sang Kababaihan

Ang International Marinelife Alliance (IMA) Vietnam naga-implementar sang tatlo ka tu-ig nga proyekto⁴ nahanungod sa community-based coastal resources management sa pagpatigayon sang Locally Managed Marine Reserve sa Van Ninh District sa Khanh Hoa Province. Ang proyekto may katuyuan sa paghatag kapasidad sa mga lokal nga pumuluyo para madumala nila sang tul-id ang mga dunang manggad sa baybayon (*coastal resources*) kag mapauswag nila ang ila *nga socio-economic* nga sitwasyon paagi sa pag-adoptar sang mga pamaagi sa tayuyon nga pagpangisda kag akwakultura (*sustainable fishing ang aquaculture methods*).

Ang IMA nagahatag sang espesyal nga atensiyon sa partisipasyon sang mga babaye. May daku sila nga papel sa lokal nga ekonomiya sa pagpangisda kag sa mga paghimakas para makonserbar ang dunang manggad sa baybayon, ugaling sa masami nagapangatubang sang mga upang para makapartipisar sang epektibo. Gani ang *gender*, isa ka *cross-cutting* nga isyu nga ginalakip sang IMA sa mga aktibidades sang iya proyekto para mapauswag ang katarungan sang mga babaye, kag ipakita ang partisipasyon kag kapasidad sang kababaihan sa pagdumala sang dunang manggad sa baybayon.

Halin sang Hulyo 2002, ang IMA naga-implementar sang *sub-project* nga may titulo “ Women’s Participation in Coastal Resources Management ang Livelihoods on Khanh Hoa Province”. Ang katuyuan sang proyekto amo ang pagdugang igtalupangod sa *gender* kag sa pagpa-uswag sang kapasidad sang mga babaye sa pagdumala sang dunang manggad sa baybayon. Tungod nga mga babaye ang mga “*beneficiaries*”, ang mga mayor nga aktibidades nagalakip:

1. Pagpatigayon sang mga *gender training* nga mga kurso sa mga ginapuntariya nga mga grupo (*commune cadres* kag lokal nga mga pumuluyo)
2. Pag-organisar sang isa ka pulong-pulong bahin sa alternatibo nga palangabuhian.
3. Pagsuporta sang napili nga mga ginsuguran nga palangabuhian sang mga babaye paagi sa paghatag sang gamay nga pundo.

Ang pag-implementar sang sini nga *sub-project* ginahimo sang mga lokal nga ahensiya (Local Project Management Unit kag Vietnam Women’s Union) nga may suporta sang IMA. Ang buyloganay nga pamaagi ang ginapa-adelanto sa tanan nga aktibidades sang proyekto para maseguro ang ka epektibo sa *grassroots* nga lebel. Ang buluhaton ginapatigayon upod sa mga eksperto kag *consultants* para malab-ot ang mataas nga kalidad sang paghanas. Ang lokal nga *media* may daku nga papel sa pagpahibalo kag pagdependa sang mga isyu sa gender, labi na gid ang papel sang kababaihan sa pagdumala sang dunang manggad sa baybayon.

Mga Kurso sa Paghanas Nahanungod sa Gender

Bilang bahin sang aktibidades sang *sub-project* sang Oktubre 1002, duha ka mga kurso sa paghanas

Ang mga lalaki ginhingyo nga magpabati sang ila panan-awan bahin sa gender roles

⁴ Ang project report sang IMA puwede makuha sa www.imavietnam.org.

nahanungod sa *gender* ang ginhimo para sa katapo sang *commune* kag sa mga miyembro sang *commune* sa Van Hung Commune sa Van Ninh District. Mga 60 ka partisipante ang ginpakilala sa mga konsepto sang *gender* kag nakatu-on gamit sang mga pamaagi sa pag-analisar sang *gender* kag maglakip sang mga isyu sa *gender* sa mga proyekto sa kauswagan. Bilang resulta sang paghanas, nagdugang ang ila pagtalupangod sa *gender*. Sa dugang pa, ang mga lalaki nagbaylo sang ila panan-awan sa papel sang mga babaye sa mga buluhaton sa ekonomiya-pangnimalay kag kauswagan sang komunidad, kalakip na ang pagdumala sang dunang manggad sa baybayon. Nahibalu-an ini paagi sa katapusan nga pagdiskusyon kag sa *questionnaire* nga sa diin ang mga lalaki nag-*report* sini nga pagbag-o sa ila nga mga ugali. Sa dugang pa, ang kapasidad sang mga babaye nag-uswag. Makita ini nga ebidensia bangud nga nagahambal na sila parte sa mga alternatibo nga palangabuhian kag nagapakita sang ila abilidad sa mga buluhaton sa pagdumala sang dunang manggad sa baybayon.

Pulong-pulong Nahanungod sa Alternatibo nga Palangabuhian

Madason sa *gender training courses*, isa ka pulong-pulong (*forum*) ang gin-organisar para may diyalogo para sa imol nga kababaihan nga makarekomendar sang mga inisyatibo para sa alternatibo nga palangabuhian. Isa ka grupo sang mga eksperto halin sa Khanh Hoa Fisheries Extension Center, mga opisyaes sang IMA Vietnam kag ang Local Project Management Unit madinalag-on nga nagpatigayon sang *forum* nga may 60 ka tawo nga nagpartisipar. Ang mga eksperto sa palangabuhian naghatag sang mga impormasyon sa mga partisipante nahanungod sa mga alternatibo nga palangabuhian nga nagakabagay sa ila nga lugar. Ang *forum* nag-ganyat man sang interes kag partisipasyon sang mga lokal nga opisyaes kag mangingisda halin sa Hong Mun Marine Protected Area⁵ para mag-ambitanay sang mga eksperyensiya kag natun-an.

Ang mga partisipante ginpakilala sa *environment-friendly* nga mga konsepto sang palangabuhian

Ang mga babaye nagdiskusyon kag nagsugod sang ila alternatibo nga palangabuhian

Ang mga partisipante nagdiskusyon parte sa mga alternatibo kag nagpili sang pinakaayo nga pagatilawan (*to be piloted*). *Environment-friendly livelihoods* kalakip ang small-scale nga akwakultura (gulaman kag berde nga tahong) kag iban pa nga alternatibo ang ginrekomendar kag gindiskusyonan sang tul-id sang mga babaye. Ang mga partisipante nakalab-ot sa mataas nga *consensus* (kasugtanan). Ang ginpili nga alternatibo magabulig hatag sang kita para sa mga babaye kag makabulig pauswag sa pagdumala sang dunang manggad sa baybayon paagi sa mga aktibidades sa palangabuhian nga nagakonsiderar sang papel sang kababaihan sa komunidad.

Inisyatibo sa Palangabuhian Paagi sa Isa Ka Magamay nga Pundo

Treynta y uno ka kababaihan ang ginhatagan sang paghanas-teknikal sang IMA kag mga eksperto sa akwakultura para mag-implementar sang mga alternatibo nga palangabuhian nga sila mismo ang nagsugod. Ang napili nila nga mga alternatibo amo ang *environment-friendly* nga sahi sang

⁵ Tan-awa ang *STREAM Journal* 1(4), 1-2, para sa artikulo bahin sa sini nga IMA Vietnam Project.

akwakultura, nagbulig paayo sang kalidad sang tubi, kag naghimo sang mga ilistaran para sa lokal nga mga manggad sa kadagatan (kalakip sang gulaman kag berde nga tahong). Sa panahon sang proseso sa pag-implementar, ang mga babaye direkta nga nagbuylog sa pagpreparar sang mga kinahanglanon (katulad sang pangtanda nga buya kag *net cages*), *post-harvest care* kag *processing*, samtang ang mga lalaki naghatag sang suporta sa pag*monitor*. Ginbaligya man nila ang ila produkto sa mga bisita sa Trao Reef Marine Reserve. Ginapaabot nga may yara nga dugang nga kita sa sulod sang anum ka bulan, bangud nga magamay lang nga kapital ang kinahanglan kag ang teknolohiya yara na kag indi mahal. Paagi sa alternatibo nga palangabuhian, ang kapasidad sang mga babaye kag ang ila papel sa pagdumala sang dunang manggad sa baybayon nag-uswag.

Si Nguyen Thu Hue (Country Coordinator), Than Thi Hien (gender expert), Pham Thi Phuong Hoa (Information Officer), Nguyen Viet Vinh (Fisheries Technical Advisor), kag Dao Viet Long (Community Development Officer) naga-obra sa International Marinelife Alliance Vietnam kag mapakig-angotan sa <ima-vietnam@netnam.vn>.

Pagsuporta sa Paghimud-os sang mga Tawo kag Interaksiyon sa Coastal Resources Management sa Indonesia

Tabitha Yulita

Sirkumstansiya sa Kabuhi, Komon nga Propriyedad, Partisipasyon sang Komunidad kag Kumplikto

Sa subong nga mga tinuig, ang atensiyon yara nakatuon sa kahimtangan sa kabuhi sang mga tawo. Sa Indonesia, may yara nga pagtalupangod nga ang paagi nga pagpanginpulos sang dunang manggad, indi-nagakadapat kag indi-tayuyon. May kapaslawan sa pagriyalar sang lokal nga kahilwayan (*autonomy*), kag sa paghatag solusyon sa mga pag-angkon sang diretso sa komon nga propriyedad, nga nagalakis sang mga manggad katulad sang dagat, baybayon, hangin, kaumahan kag kagulangan. Ang ini nga mga dunang manggad wala ginapanag-iyahan sang bisan sin-o, gani puwede ini mapanginpuslan sang para sa kabilugan nga benepisyu sang mga tawo.

Ang pagdihon sang mga polisa kag mga pagsulundan bahin sa pagpanginpulos sang komon nga manggad, dapat himuon nga may konsultasyon upod sa mga tawo kag komunidad sa diin ini mapuslanon. Kon wala sini nga mga polisa, pagsulundan kag partisipasyon, ang paggamit sini nga mga komon nga propriyedad magaresulta sa kumplikto. Halimbawa sa Batahan Halus Jaring Villages sa nasidlangan kag nakatungdan nga baybayon sang norte nga bahin sang Sumatra, may mga kumplikto sa tunga sang mga mangingisda nga may mga tradisyunal *small-scale* nga gamit-pangisda, kag sang mga operators nga may mas moderno nga gamit-pangisda. Natabo ini bangud nga wala sang polisa kag pagsulundan sa paggamit sang dunang manggad sa baybayon kag kadagatan, nga makaprotekta sang tradisyunal nga paagi sa pagpangisda.

Angot sini nga mga kahimtangan sang pangabuhin sa komunidad, ang pila ka mga pamangkot, ang puwede mapamangkot:

- Paano ang suporta sa paglapnag sang interaksiyon-sosyal, makapa-uswag sa pagdumala sang dunang manggad sa baybayon sang mga komunidad?
- Ano nga mga mekanismo ang magatugot sa pagkonsiderar sang mga lokal nga tradisyon kag ginapatihan (*values*) sa paggamit sang dunang manggad sa baybayon?
- Ano ang panan-awan sang kalabanan (*mainstream*) nga sosyedad sa mga tradisyunal nga mga pamaagi nga ginagamit sang mga tawo sa pagdumala sang dunang manggad sa baybayon?
- Paano ginagamit ang dunang manggad sang lokal nga mga komunidad kag kon paano ang lokal nga mga tawo nagapasunod sa pagbag-o kag sa ginakinahanglan sa pagmoderno?

Pagsulundan kag Pagsalig

May sari-sari nga mga paagi sa pagdihon sang mga pagsulundan sa pagdumalahan sa paggamit sang dunang manggad. Puwede ini pormal nga mahimo sang nasyonal, probinsiyal ukon lokal nga gobyerno, nga masami ginahimo sa kaso sang dunang manggad sa baybayon katulad sang katunggan ukon dagat sa palibot sang Indonesia. Puwede man ini nga indi-pormal katulad sang mga pagsulundan nga ginahimo sang komunidad bahin sa paggamit sang dagat kag iban pa nga dunang manggad sa baybayon.

Halimbawa ang patay nga bato sang takot ukon bahura ginadumili-an sa pagkuha sang madamo, pero sa magagmay lang nga kinahanglanon, bangud nga ang pagkadula sini magapadulong man sa pagkadula sang bakhaw. Ang ebidensiya sa paglubag sini nga pagsulundan ginapadala sang mga tawo sa lokal nga lideres sang komunidad para mapakita nga madamo ang nakuha nga bato sang takot bilang materyales sa konstruksiyon. Ang ini nga kaso sang lokal nga pagpatuman nagresulta sa pagkahibalo sang komunidad sang kapuslanan sini nga manggad. Ang pagka-epektibo sini nga pagsulundan nagadepende sa pagsalig nga pagatumanon ini sang mga tawo.

Manggad, Modernisasyon kag Tradisyon

Ang isda, pasayan, bakhaw kag bato nga takot, mga ehemplo sang dunang manggad sa baybayon

---

kag kadagatan, nga ginagamit sang mangingisda. Sa pagsulod sang mga “outsiders” ukon taga-saguwa, makahalalit nga pang-gawi ang naka-apekto sang ekosistema sang baybayon kag dagat, halimbawa, pagdakop sang isda katulad sang dalagko kag magagmay nga *trawlers*, pino-mata nga lambat kag bomba (dilatita). Ang mga epekto sini amo ang pagkaguba sang takot kag pagbuhin sang manggad sa pangisdaan. Ang damgo sang modernisasyon sa paghatag sang kahigayunan sa pagpauswag sang kaayuhan sang mga tawo wala mariyalisar.

Ang pag-uswag kag pagpakilala sang teknolohiya may epekto (*impact*) sa pagpati kag tradisyon sang mga tawo sa baybayon (labi na gid sang tradisyunal nga mangingisda), pagbaylo sang estruktura-sosyal depende kon may yara nga dunang manggad. Ang mga gamit sang lokal nga manggad, nga sang una kontrolado sang wala-nasulat (*unwritten*) nga lokal nga pagsulundan nga lapnag nga nahibaluan sang komunidad kag ginapatumang sang dululungan, ang nagkambyo upod sa modernisasyon kag pag-uswag sang teknolohiya katulad sa paggamit sang mga tradisyunal nga mangingisda sang makina kag motor (*engine*) sa ila mga baroto.

Pagbag-o kag Pagsunod

Bilang resulta sini nga mga pagbag-o, ang tradisyunal nga paagi sa pagdumala sang dunang manggad sa baybayon nangin delikado, sa pagsulod sang mga “outsiders” nga may mas dako nga puwersa sa ekonomiya kag legal nga utorida. Ang mga epekto nga mabatyan sang mga lokal nga komunidad nagalakip sang paglain sang lokal nga ekonomiya, ang mga tawo matamad na maghulag, kag ang pagbaylo sang balatayagon nga “ang tradisyon bilang kamatu-oran” padulong sa indi-pagsalig.

Para malampasan ini nga mga epekto, ang mga tawo nagapangita sang paagi sa pagbag-o kag pagsunod:

- May yara na subong sang dugang nga paagi sa pagsagud sang isda katulad sa paggamit sang *floating cages* kag gango (*fish shelter*).
- Ang mga tawo nagporma sang organisasyon sang mangingisda para mangin mabaskug nga grupo.
- Nagagamit sila sang sari-sari nga sahi nga gamit sa pagdakop sang isda kag gahimo sang limitasyon sa pagdakop sang isda sa ila nga lugar.
- May mga paghimud-os nga ginahimo sa pagsolbar sang mga kumplikto sa tunga sang lokal nga pumuluyo kag sa mga “outsiders”. Halimbawa, mga “claims” ang ginahimo kag ginapadala sa gobyerno, mga lokal nga pagsulundan ang ginahimo, may mga diskusyon nga nagakatabo, kag mga patrolya nga nagakontrolar sa dagat.
- May mga paghimud-os nga ginahimo para mahangpan ang panan-awan sang mga tradisyunal nga mga mangingisda sang mga *entrepreneurs* (negosyante) kag gobyerno, kag pagpundar sang pagsalig.
- May yara man nga “*inter-community*” nga mga estratehiya para sa komunikasyon kag pagtungang sang gahum nga may potensiyal sa paglakip sang mga sirkumstansiya kag handum sang mga tradisyunal nga mangingisda.

Kalabanan sang paghimud-os kag interaksyon nga ginalarawan sa sini nga artikulo, bahin sang ginatawag nga “pagdugang sang *social capital*”. Makabulig ini sa pag-*institute* (paghimo legal) sang pagdumala sang dunang manggad sa baybayon nga base sa mga tradisyon nga nagalakip sang tradisyunal nga mga sistema, samtang nagasabat sa mga paghangkat sang modernisasyon. Ang mga kadalag-an magadepende kon paano ang mga may kahilabtanang nga grupo makatu-on sa pagsalig sa kada isa.

Si Tabitha Yulita isa ka Programme Assistant sa SPARK Indonesia. Nakabase siya sa Bali, Indonesia kag mapakig-angotan sa <spark@vsoint.org>.

Ang ini nga artikulo base sa *research* nga ginahimo sa Medan, North Sumatra in 2002 sang Indonesian NGO, P3MN (*Pusat Pengkajian Dan Pengembangan Masyarakat Nelayan* or Research and Development Center of Fishers Community). Ang *research* bahin sa pag-adoptar sang *social capital* para sa community-based coastal resources management (CBCRM) in the context of modernization. Ang mga lugar sang *research* yara sa Batahan Village, Batahan District on the west coast of North Sumatra and Jaring Halus Village, Secanggang District sa nasidlangan nga baybayon.

Pagplano para sa isa ka Community Fisheries M&E System

Heather Airlie and Haiko Meelis

Isa ka Pilot Project

Paagi sa pagtipon kag pagdumala sang mga impormasyon nahanungod sa *Community Fisheries*, ang CFDO⁶ sa Cambodia nagahandum nga mahangpan sang tul-id ang mga isyu nahanungod sa tayuyon nga paggamit sang dunang manggad nga angot sa *subsistence living*. Isa ka *pilot project* nga bag-o lang ginhimo sang CFDO sa suporta sang FLD⁷, VSO⁸ kag STREAM sa 12 ka *villages* (barangay) sa Kampong Chhnang, Krandal kag Kratie Provinces. Nagpatigayon ini sa CFDO nga makasiyasat sang mga mekanismo sa pagtipon kag pag-ambitanay sang *data* kag maghimo sang monitoring and evaluation (M&E) *database* bahin sa *Community Fisheries*. Ang pinakapunto sang proyekto amo ang proseso mismo kaysa aktwal nga *data* nga gintipon. Isa ka praktikal nga proseso ang ginhimo para mapat-ud kag madokumento ang **pagtuhaw (existence)** kag ang lokasyon sang *Community Fisheries*, pagmonitor sang mga buluhaton kag mga kumplikto angot sa *co-management* (buyloganay nga pagdumala) nga mga isyu, sa pagtan-aw sang pag-uswag kag operasyon sang pangisdaan sa tion sang pagbisita, kag ang pag-ilis sini nga impormasyon sa *database* sa masami. Ang resulta nga *report* "Supporting the Planning of a Community Fisheries Monitoring and Evaluation Database " – makit-an sa STREAM website.

Mga oportunidad kag Paghangkat sa Pag-gamit sang Manggad sa Tubigan

Ang pagdumala sang pangisda sa matabang nga tubigan importante sa kaseguruhan sa pagkaon, paghatag sang palangitan-an kag tayuyon nga palangabuhian sa Cambodia. Nagahatag sila sang pinakadaku nga mga isda para sa *subsistence (ang pangita husto lang sa konsumo)* nga mga mangingisda, nga nagarepresentar sang kadam-an nga grupo sang imol nga mga tawo nga nagasalig sa manggad sa tubigan sang ila sari-sari nga palangabuhi-an sa suba, sapa kag madabong nga mga kagulangan. Ang mayor nga mga isyu sang imol nga nagagamit sang dunang manggad sa tubigan sa Cambodia nagalibot sa mga direktso kag pag-gamit sang lugar pangisdaan kag komunikasyon sa tunga sang mga imol nga mga tawo kag mga ahensiya nga nagsuporta sa ila. Ang pagdula sang madamo nga komersiyal nga lugar sa pangisda nagahatag sang oportunidad sa mga nagagamit sang manggad sa tubigan nga magpanikasug nga kontrolon sang legal ang mga dunang manggad nga sa diin ang ila palangabuhi-an nagasandig. Apang madamo sa ila ang indo makaresponde sa sini nga mga oportunidad bangud sang indi-epektibo nga pagrepresenta sang komunidad sa *co-management*.

Ang *co-management* nagahatag sang oportunidad sa mga masunod nga henerasyon

Monitoring kag Evaluation para Suportahan ang Co-Management

Ang *co-management* makonsiderar nga isa ka pangkabilugan kag buyloganay nga proseso sang obligado nga paghimo sang desisyon sang mga representante nga grupo sang naga-usar (mga miyembro sang *Community Fisheries*), departamento sa gobyerno, kag iban nga institusyon nga

---

⁶ Community Fisheries Development Office of the Department of Fisheries (DoF)

⁷ Farmer Livelihood Development, ang Cambodian NGO nga kilala sang una nga SCALE

⁸ Voluntary Service Overseas of UK.

nagasuporta. Ang *Community Fisheries* ginhatagan sang uturidad sa paghimo sang ila nga *co-management* nga mga regulasyon. Kon ang lokal nga komunidad ang mangin may epektibo nga papel sa lokal nga pang-gobyerno, ang pagdumala sang komunidad dapat tayuyon, kag ang nagatuhaw nga mga binag-o nga pamaagi nga nakasentro sa mga tawo ang dapat mintinaron.

Ang pagdumala sang CFDO sang Community Fisheries sa Cambodia may katuyuan sa pagpa-uswag sang palangabuhi-an sang mga imol nga tawo sa kaumhan. Ang misyon sang CFDO ang suportahan sila para mangin kaupod nga tagadumala padulong sa maayo, tayuyon kag matarong nga pag-gamit sang manggad sa katubigan. Kon maayo ang paghangop sang mga isyu nga naga-apekto sa Community Fisheries, mangin mataas ang kapasidad sang CFDO para mag *co-manage* sang pangisdaan, kag magpakig-angot sa mga empleyado sa probinsiya nga may kaangtanan sa Community Fisheries.

Isa ka Buyloganay nga Paagi sa Pagtipon sang *Baseline* nga mga Impormasyon

Ang tinutuyo sang *pilot project* ang pagsiyasat sang proseso, indi ang pagtipon sang impormasyon. Ang ini nga pamaagi ang nagtigayon sang pagtipon sang mga *baseline* nga impormasyon para mamonitor kag magtakos sang *co-management* sang Community Fisheries sa tatlo ka probinsiya. Ang mga focus group interviews upod sa komite sa komunidad kag lideres sang barangay nagbulig pat-ud sang mga *quantitative data*, samtang ang Participatory Rural Appraisal (PRA) upod sa bilog nga barangay ang nagtigayon sang diskusyon sang *qualitative data*.

Ang mga komunidad nag-umpisa kakita kon paano mabuligan nila ang ila lawas

Ang proseso nagkilala kag nagrekord sang Community Fisheries paagi sa kombinasyon nga pag-gamit sang lokal nga kinaalam kag *Global Positioning System* (GPS). Ang kumplikto sa *co-management* kag mga remedyo sa pangontra sini ang gindokumento. Ang kahamtong kag operasyon sang isa ka *Community Fishery* ginapat-ud paagi sa paglantaw sang resulta sang eleksiyon, proseso sang administrasyon, panan-awan nga mga lebel sang kadalag-an, ihibalo sa konsepto sang *Community Fishery*, ang pag-gamit sang mga pagsulundan, pag-establisar sang sangtawaryo sang isda, pagporma sang grupo nga nagapatrolya kag ang dokumentasyon nga angot sini.

Isa ka simple nga *database* ang ginhimo nga makatago, maka-ilis, makaproseso sang *data* electronically (paagi sa *computer*), kag makahimo sang *report*. Sa padayon nga pag-improbar sang *database*, mahimo nga maka-analisar sang impormasyon kag mahimo nga mangin mapuslanon nga impormasyon para mapanghatag sa mga *stakeholders*.

Padulong sa Pagpa-uswag sang Palangabuhian sang Imol nga mga Tawo sa Bulig sang M&E

Sa pagtapos sang *pilot project*, ang CFDO nagatinguha nga padayunon ang M&E nga proyekto, paagi sa umpisa sa pag-gamit sang yara na nga mga impormasyon. Ang mga probinsiyal nga departamento sa Fisheries ang nagahatag sang kinahanglan nga data⁹, nga ginasulod sa simple nga *database* nga base sa sadtong iya sang *pilot project*. Ang resulta nga mga *overview* (panguna nga malip-ot nga estorya) makuha sa <<http://www.mff.gov.kh/cfdo.html>>. Bisan indi ang mga ini perfekto, nakabulig ini sa mga katapo sang CFDO nga maka-eksperyensiya sang M&E. Hasta subong, mahapos ang magtipon sang *data* sang mga palatanda-an (*indicators*) sa pag-establisar sang *Community Fisheries* kag pagpasad sang kapasidad. Mangin lain gid ang mag-obra sang pareho nga buluhaton sa tayuyon nga pagdumala sang dunang manggad nga may *data* nga makahulugan sa kadam-an.

⁹ Excerpt (bahin) sang GPS data, ang pagtipon sini nagasandig sa ihibalo kag galamiton. Ang paghimud-os sang DoF limitado sang *budget*.

Ang UNDP¹⁰ project “Capacity Building for Sustainable Development in the Tonle Sap Region” (kalakip sang ADB¹¹ Tonle Sap Environmental Management Project) nagasuporta sang duha ka katapo sang CFDO Monitoring and Evaluation Section kag pila ka katapo sa probinsiya, para magtipon sang *data* sa palibot sang Tonle Sap Lake. Ang ini nga proyekto masuporta man sa paghanas sa paggamit sang GPS kag GIS¹² *software*. Sa dugang pa, sa ikaduha nga parte sang ADB nga proyekto, nga magasugod sa dason nga tuig, may yara nga budget para sa *monitoring* kag *evaluation* nga mga buluhaton. Ugaling, limitado ini sa Tonle Sap nga lugar, Samtang ang responsibilidad sang CFDO nagalakip sa bilog nga Cambodia. Kag ang CFDO kinahanglan nga makahibalo sang mga kinahanglanon nga impormasyon sang naga-kalainlain nga *stakeholders* nga *naga-operate* sa lokal, probinsiyal, nasyonal kag internasyonal nga lebel.

Ang Community Fisheries lapsag pa, nga may mga daku nga deperensiya sa abilidad kag paghangop sang kadam-an sang mga komite. Ugaling, may yara na nga pila ka epektibo nga komite nga may maathag nga pag-apresiar sang ila mga papel sa palaabuton nga pag-uswag. Sa padayon nga diyalogo sa tunga sang gobyerno kag mga *community stakeholders*, kag ang paggamit sang nagakaigo nga M&E *database*, may yara nga matuod-tuod nga kahigayunan sa pagpa-uswag sang pangabuhian sang mga komunidad sang mga mangingisda paagi sa paghatag sang nagakaigo nga laygay (**advice**) kag bulig kon sa diin ang nagakinahanglan sang labi.

Si Heather Airlie isa ka VSO Sustainable Livelihoods Team Adviser with FLD Cambodia Mapakig-angotan siya sa <012809091@mobitel.com.kh>. Si Haiko Meelis isa ka VSO Management and Communications Adviser with the CFDO in Cambodia. Mapakig-angotan siya sa <info@haikomeelis.com>

---

¹⁰ United Nations Development Program

¹¹ Asian Development Bank

¹² Geographic Information System

Pagpat-ud sang Kinahanglanon kag Rekomendasyon para sa Epektibo nga Komunikasyon sa Stakeholders Paagi sa Information Access Survey

Elizabeth M Gonzales, Malene Felsing kag Erwin L Pador

Information Access Survey

Nagadamo ang mga institusyon sa Pilipinas ang nagapati nga ang lyabe sa pagbaylo sang lakat sang pagkaubos sang pangisda kag kaimulon sa mga komunidad sa baybayon amo ang *community-based coastal resources management* (CBCRM). Bilang isa ka estratehiya, ang CBCRM nagakinahanglan sang buyloganay nga paghimud-os sang tanan nga mga may kaangtanon (*stakeholders*) sa dunang manggad sa kadagatan. Gani, importante gid ang maayo nga komunikasyon, kag paghatag sang mga kinahanglanon kag suporta sa mga komunidad sa baybayon kag iban pa nga mga *stakeholders*.

Tungod sini, naghimo sang isa ka Information Access Survey (IAS) para sa Pilipinas Rehiyon VI¹³ sadtong Hunyo 2003 nga ginsuporta sang STREAM kag Bureau of Fisheries and Aquatic Resources (BFAR) Region VI. Ang pagsiyasat (*survey*) may tinutuyo sa:

1. Paghatag sang malip-ot nga larawan (*profiles*) sang mayor nga mga *stakeholders* nga yara sa sector sang pangisda
2. Pagpakita sang mga importante nga gamit sang nagakalain-lain nga pamaagi sa pagkomunikar sa Rehiyon VI
3. Paglarawan sang pagkuha sang impormasyon, kag sang komunikasyon sa tunga sang mga grupo sang stakeholders, organisasyon kag institusyon nga yara sa sector, kag
4. Pagpat-ud sang subong nga mga kinahanglanon kag pagrekomendar sang estratehiya para sa maayo nga komunikasyon, kag bilugon ang ginarekomendar nga mga estratehiya sa komunikasyon sang mga *stakeholders*.

Para preparasyon sa survey, ginkilala ang mga potensiyal nga ginahalinan sang impormasyon. Sa paghiwat sang *survey*, sadtong 11-26 June 2003, may mga *interview* nga ginhimo sa Metro Manila, sa iban nga parte sang Luzon, kag sa palibot sang Rehiyon VI. Ang mga ginhalinan sang impormasyon naglakip sang representate halin sa departamento sang gobyerno, *civil society* (sibilyan nga sosyedad), *research institutions*, kag gobyerno-munisipal. Sa dugang pa, may mga *focus group discussions* (FGD) upod sa mga mangingisda, opisyaes sa barangay kag representante sang mga asosasyon sang mangingisda, nga ginhimo sa tatlo ka komunidad sa baybayon.

Mga partisipante sa FGD nagadiskusyon sang ila nga nagustuhan sa nagakasari-sari nga mga nga balasahon nga ginpakita sa ila

Pila ka mga nakit-an

Audience profiles – institusyonal nga suporta para sa kauswagan sa pangisda sa mga komunidad makuha halin sa mga ahensiya sang gobyerno. Kalabanan sa mga empleyado sang gobyerno na-edukar hasta sa *bachelor degree* nga lebel, kag mas gusto ang Ingles para sa teknikal nga impormasyon kag mga sulat. Ang tanan nga opisyaes sang gobyerno nakahibalo man sang Ingles kag ila nga mga lokal nga linguahe.

Sa bahin sang sibilyan nga sosyedad (*civil society*) sa NGO nga sector, ang mga empleyado nga yara sa lebel sa pagdumala na-edukar sa indi magnubo sa *bachelor degree* nga lebel kag may mataas nga

¹³ Ang STREAM Philippines Country Office yara sa Iloilo City sa Rehiyon VI.

ihibalo sa Ingles. Kalabanan sang mga NGO nagapuntariya sang pundo halin sa guwa sang pungsod, kag ang kadamuan nagagamit sang *internet* kag *e-mail*. Ang mga miyembro sang organisasyon sang pumuluyo kalabanan mangingisda, may edukasyon sa primera nga lebel, kag makabasa kag makasulat sa Pilipino kag lokal nga mga linguahe, apang may limitado nga ihibalo sa Ingles. Sa mga *research institutions*, ang mga libro nga ginagamit sa buluthuan kalabanan sa Ingles, nga amo man ang linguahe sa mga ginaspulat nga komunikasyon. Kalabanan sa *local government unit* (LGU) nga mga opisyaes may *bachelor degrees*, nga may mataas nga ihibalo sa Ingles. Sa mga komunidad sa may baybayon, mataas ang lebel sang mga makabasa kag makasulat (*literacy*), kag laban nakatapos sa elementarya. Dugang pa sa ila mga lokal nga linguahe, ang mga mangingisda nagahambal Hiligaynon kag Pilipino, kag may pila ka nahibaluan sa Ingles.

Pamaagi sa komunikasyon – Nagalakip ini sang mga radyo, telebisyon, pahayagan kag *magazines*, sinehan, *comic books*, *videos*, tradisyunal kag *folk media* (sing-una nga pamaagi sa pagkomunikar) katulad sang mga komposo¹⁴ kag *development theater*, *information bulletin* sa barangay, *brochures*, *cell phones* kag *information technology*. Ang radyo kag telebisyon pinakapopular nga pamaagi para sa tanan nga grupo. Ang *survey* nagapakita man nga ang mga pumuluyo nagakonsulta kag nagakuha sang impormasyon halin sa opisyaes sa LGU kag gobyerno, NGO, kag kon kaisa sa munisipal nga opisyal sa agrikultura kag pangisda, opisyaes sang mga naga-organisar sang komunidad, mga lokal nga politiko, mga nagapatuman sang laye sa pangisda nga mga polis kag bantay dagat.

Pagbaylohanay sang Impormasyon – Personal nga interaksyon sa mga ahensiya nagakatabo paagi sa opisyal nga paagi. Nagalakip ini sa masami sa pagpadala sa koriyo ukon pag-*fax* sang mga ginapangabay, kag nakasulat sa Ingles. Ang masunod nga komunikasyon nga ginagamit ndi na pormal sang sa una, paagi sa paggamit sang mga telepono (*landlines* kag *mobile* nga nagalakip sang *text messages*) kag *fax*.

Pagkuha sang Impormasyon – Ang serbisyo nga ginahatag sa mga komunidad sa baybayon nakapuntariya sa sa pagsaylo sang teknolohiya sa mga mangingisda ukon ila mga organisasyon. Ang mga pamaagi nagalakip sang *seminar* sa paghanas, pagpanghatag sang *leaflets* (balasahon) kag *posters* nga nakasulat sa Ingles, kag *demonstration farms* (labi na gid sa seaweed kag *backyard* nga akwakultura sa tilapia, pantat ukon bangrus.

Mga Kinahanglanon kag Rekomendasyon

Base sa nakit-an, ang mga kinahanglanon sa impormasyon kag ekstensyon sang kada grupo ang ginpat-ud, nagakaigo nga mga rekomendasyon ginhatag, kag mga responsibilidad sang stakeholder ginpaathag. Ang mga importante nga rekomendasyon naglakip:

- Isa ka nasyonal nga estratehiya sa ekstensyon sa pangisda kag akwakultura nga mga sektor dapat mapauswag sa buylogyanay nga pamaagi.
- Ang serbisyo sa ekstensyon dapat mangin *standard* (streamline) para maseguro nga ang tanan nga “*end users*” makabaton sang pareho nga kalidad sang serbisyo.
- Ang serbisyo sa ekstensyon dapat mapuntariya kag matilawan para mapaayo ang komunikasyon.
- Ang yara na nga mga mekanismo para nga magpahibalo sang panan-awan sang komunidad (*feedback*) sa nagahatag sang ekstensyon dapat nga mapabaskug.

Mga pertisipante sa FGD halin sa komunidad sang Banate Bay Resource Management Council, Inc.

Mga Natun-an nga Leksyon

Ang *Information Access Survey* (IAS) isa ka importante nga buluhaton nga dapat pagahimuon sa umpisa sang isa ka inisyatibo sa kauswagan. Ang IAS nagapat-ud sang mga grupo sang

¹⁴ Ang komposo mga *folk ballads* nga nagapakita sang mga paghimud-os kag kadalag-an sang mga tawo kag pamilya.

stakeholders kag mga epektibo nga paagi sa pagkomunikar sa ila. Ang mga IAS *findings* makagiya sa pagpat-ud sang komunikasyon kag ekstensiyon nga kinahanglanon sang mga *stakeholders*, nga gahatag sang importante nga impormasyon para sa pagplano sang estratehiya. Ang mga buluhaton antes sa *survey* (*pre-survey tasks*) katulad sang umpisa nga pakipag-angot sa mga potensiyal nga *stakeholders* kag ang pagkilala sang mga potensiyal nga mga ginahalinan sang importante nga impormasyon, ang makapaseguro sang ka epektibo sang *survey*.

Ang maathag nga katuyuan sa umpisa sang *survey*, importante ka tama tungod nga maka-impluwensiya ini sa mga *interview guides* kag direksiyon sang focus group discussions. Ang *open-ended* nga mga pamangkot sa interview epektibo man bangud nga nagahatag ini kahigayunan sa mga *stakeholders* nga magpatuhaw sang mga isyu nga indi makonsiderar sang naga-*interview*.

Si Elizabeth (Bebet), *Communications Hub Manager* kag si Erwin, *Assistant National Coordinator*, katapo sang *STREAM Philippines* sa siyudad sang Iloilo kag mapakig-angotan sa <streambfar-phil@skynet.net>. Si Malene yara sa *Western Australia* kag mapakig-angotan sa <mfelsing@fish.wa.gov.au>.

IEC Seminar Workshop para Suporta sa Implementasyon sang Ordinansa sa Pagpangisda sa Roxas City, Philippines

Belinda M Garrido kag Elizabeth M Gonzales

Siyudad sang Roxas – Sang-una kag Subong

Ang siyudad sang Roxas, ang kapital sang probinsiya sang Capiz, yara sa norte-nasidlangan nga bahin sang Isla sang Panay kag mga 136 ka kilometro halin sa siyudad sang Iloilo. May malapad ini nga lugar para sa akwakultura kag *mariculture* (akwakultura sa dagat) nga mga aktibidades. Ang siyudad nangin mayor nga ginahalanan sang mga pagkaon-dagat (*seafood*) katulad sang alimango, kasag, lukon, pasayan, talaba, sisi, berde nga tahong, *scallops*, kapis shells (*Placuna placenta*), kag diwal. Apang, sa sini nga mga tinuig, may yara nga wala na kontrolar (*regulate*) nga paglapad sang punungan, buluhaton sa pangisda sa katubigan sang munisipalidad, kag pagpasad sang mga estruktura sa pangisda sa mga kasubaan kag katubigan sang munisipalidad. Gani, ang mga manggad sa pangisda (*fisheries resources*) naubos kag nagresulta sang mga problema sa palibot, nga nagpadulong sa pagnubo sang produkto kag dakop sang isda. Ang mga operasyon sa akwakultura kag pangisda sa dagat nagsugod sira. Ang mga magagmay nga mga mangingsda ang una nga naapektuhan bangud wala sila sang kapital nga ipahanunot sa ila pamiyerde. Ang medium kag large-scale nga mga mangingisda ang nabilin kag ang iban nga mga may impluwensiya nga grupo nagsaylo sa *mariculture* nga mga aktibidades katulad sang *cage culture* sang lapu-lapu kag iban pa nga mga malahalon nga sahi sang isda. Ang wala makontrolar nga pagdamo sang sini nga mga estruktura, amo ang isa sa mayor nga mga problema sang gobyerno sang siyudad.

Isa ka Ordinansa sa Pangisda

Para mahatagan sang solusyon ang ini nga mga isyu, ang Gobyerno sang Siyudad sang Roxas, labi na gid ang City Agriculture Services Office (CASO), nagpatigayon sang pagdihon sang isa ka ordinansa sa pangisda paagi sa buyloganay nga proseso nga naglakip sang mga mangingisda, organisasyon sang mga mangingisda, kag Fisheries Aquatic and Resource Management Councils (FARMCs) sa 25 ka mga barangay sang Siyudad sang Roxas. Bisan mga walo na ka bulan halin sang ginpasa ang ordinansa sadtong Disyembre 2002, kulang gid ang implementasyon. Nakita sang CASO ang kaimportante sa pagpalapnag sang ordinansa, apang nabatyagan nila nga kinahanglan pa nila sang bulig kon paano himuon ini. Ang isa ka buluhaton nga nadisidihan nila himuon amo ang paghanas sang mga may kahalabtanang katapo sang gobyerno sang siyudad kag FARMCs, sa paghimo sang mga materyales para sa Information, Education, and Communication (IEC). Si Belinda Garrido, ang Fisheries Officer sa CASO, nagsumitir sang *proposal* sa opisina sang Bureau of Fisheries and Aquatic Resources (BFAR) Region VI, nga nagapangayo sang bulig sa paghiwat sang isa ka *seminar-workshop* bahin sa *IEC Materials Preparation*.

*Mga partisipante kag tagpatigayon
Pagkatapos sang tatlo ka adkaw nga
eksperyensiya sa pagtuon*

Ang Seminar-Workshop

Ang katuyuan sang tatlo ka adlaw nga seminar-workshop amo ang pagpreparar sang *IEC print* (nasulat) kag *broadcast* (sa radyo) *media* (paagi sa pagpahayag) para mabuligan palapnag sang ordinansa. Ang grupo nga nagpatigayon (*facilitating team*) para sa Agosto 2003 nga *seminar-workshop* nagalakip kay Jose Razon III, pinuno sang BFAR-FRMP¹⁵ Fisheries Management Information Center

---

¹⁵ Fisheries Resource Management Project, apat ka tuig nga nasyonal Asian Development project nga nagatrabaho para sa pagpahagan-hagan sang kaimulon paagi sa coastal resource management (CRM) nga pamaagi.

FIMC)¹⁶; Agnes Solis sang BFAR 6 FRMP IEC unit; Janice Tronco, BFAR 6 Information Officer; kag Erwin Pador kag Bebet Gonzales sang STREAM Philippines.

Kalakip sa 23 ka mga partisipante, amo ang mga *agriculture and extension officers*, pinuno sang *extension services* sang isa ka *polytechnic state college*, *editor* sang isa ka *government newsletter*, mga representante halin sa FARMC, Tourism Office kag Planning and Development Office.

Ang introduksiyon sa proseso sang pagplano sang IEC kag *production cycle* - kag ang mga binag-o nga mga inisyatibo sa IEC katulad sang ginabuhat sang FRMP kag STREAM – ang ginpaambit sa mga partisipante kag ang pila ka mga nakit-an nga mga bagay halin sa Information Access Survey (IAS) nga ginhimo sa Western Visayas (Region VI) [tan-aw sa nauna nga artikulo ni Gonzales, Felsing kag Pador]. Isa ka malip-ot nga lecture bahin sa mga *guiding principles* (giya nga mga prinsipyo), *tips* kag mga pamaagi (*techniques*) ang gin-una sa kada *workshop session* sang mga nagakasari-sari nga *print* kag *broadcast media* ang ginpakita. Pagkatapos sang kada presentasyon, ginpatigayon man ang isa ka “*critiquing session of outputs*”, nga sa diin ang mga pag-improbar ginahimo para diutay na lang ang kinahanglan baylohon para sa *final production*. Mga topiko sa pagpadalagan sang epektibo nga pulong-pulong (kag pagpatigayon sini) sa mga komunidad gindugang man para sa mga nagatrabaho sa ekstensiyon kag mga representante sang FARMC.

Sa katapusan sang workshop, ang grupo nakahimo sang tatlo ka *billboard* kag tatlo ka *posters* para sa ila *marine park*, *bathing area* kag *shellfish protected area*. Nakahimo sila sang tatlo ka *30-second spot announcements* kag tatlo ka *mini-dramas* bahin sa mga importante nga seksiyon sang ordinansa, isa ka *slogan* kag *jingle* nga gamiton nila sa ila nga kampanya sa CRM, isa ka draft PowerPoint presentation bahin sa ordinansa nga magamit nila para mag-*brief* sa mga opisyal sa gobyerno kag mga kaupod sa trabaho, kag mga artikulo sa balita bahin sa ila mga inisyatibo sa CRM nga puwede mabuligan sang ila *newsletter editor* nga mapublish. Nagplano man sila maghimo sang isa ka *primer* nahanungod sa bag-o nga ordinansa sa pangisda.

Pila ka mga Estorya

Sa mga indi pormal nga pagsugilanon kada *break time* kag sang *closing program*, ang mga partisipante ginhingyo nga magpa-ambit sang ila nga mga eksperyensiya sa workshop. Yari ang duha ka halimbawa:

Salvador (Buddy) Bartocillo, City Planning and Development Office

Siling ni Buddy naapresiyar niya ang pamaagi sa pagpatigayon sang mga *workshop sessions* bangud nga nakibot siya sa pagdiskubre nga siya kag ang iya nga grupo may yara nga gakalain-lain (*complementary*) nga kinaadman nga puwede mapatin-ad para sa IEC nga buluhaton. (Natalupangdan sang tanan nga ang natural nga daku nga boses ni Buddy puwede magamit sa paghimo sang *radio plugs* para sa kampanya sa ordinansa). Nahambal niya man nga ang natun-an niya sa paghimo sang PowerPoint epektibo nga magamit niya sa pagpresentar sang iya trabaho sa *City Planning and Development Office*. Nariyalisar niya nga, indi pareho sa nagligad nga mga seminar nga napakigbahinan niya, ang kaswal nga pagdala kag pagtamdanay (*casual atmosphere*) sa tunga sang mga partisipante kag mga nagpatigayon sang sini nga workshop ang nagbunga sang aktibo kag *dynamic* nga partisipasyon sang mga partisipante. Makita ini sa mga nahuman nga mga materyales (*output*) pagkatapos sang *workshop*. Nagalaum siya nga may isa pa ka workshop nga himuon pareho sini.

Belinda(Bels) Garrido, City Agriculture Services Office

Ginsugilanon ni Bels ang mga pangabudlay nga naeksperyensiya niya, kag sang Technical Working Group (TWG) kag katapo sang FARMC, sa pagpatigayon sa pag-adoptar sang CRM nga pamaagi sa Roxas City. Ang ordinansa sa pangisda ang pinakamayor nga bunga sadtong paghimakas. Apang ginaako niya nga ang pagpasa sang ordinansa isa pa lang ka umpisa nga tikang. Ang daku nga buluhaton amo ang pagpalapnag kag pag-implementar sini kag siya wala sang personal nga *training* sa IEC. Gani sa pamatyagan niya nga tiyempo gid ang paghiwat sini nga *seminar*, naapresiyar niya

---

¹⁶ Ang FIMC ginpatukod sa idalum sang FRMP para maghatag suporta sa Kauswagan sang Philippine Fisheries Information System (PhilFIS).

---

nga may yara na nga mga IEC nga materyales nga magamit halin sa *workshop*. Nalipay man si Bels nga ang natun-an niya kag sang iya mga kaupdanan halin sa *workshop*, kag sang naumpisahan nga paghulag bangud sang *training*, mahingyo niya sila nga magbuylog sa IEC nga pagplano kag paghimo sang mga materyales para diri. Nagapati siya nga ang pagtuon bahin sa epektibo nga pagpadalagan sang pulong-pulong kag pagpatigayon sini, makapauswag sang iya kag sang iya mga kaupod nga pamaagi sa pagpatigayon sang mga pulong-pulong sa komunidad nga ila ginaserbisyuhan, isa ka importante nga bagay sa ila trabaho sa ekstensiyon.

Si Nguyen Belinda Garrido isa ka Fisheries Officer sang City Agriculture Services Office, Roxas City. Mapakig-angotan siya sa <belrengar@yahoo.com>. Si Elizabeth Gonzales, ang STREAM Phillipines Communications Hub Manager mapakig-angotan sa <streambfar-phil@skyinet.net>.

Nahanungod sa STREAM Journal

Ginabantala sang

STREAM – Support to Regional Aquatic Resources Management

Network of Aquaculture Centres in Asia-Pacific (NACA) Secretariat
Suraswadi Building
Department of Fisheries Compound
Kasetsart University Campus
Ladyao, Jatujak, Bangkok 10903
Thailand

Editorial Team

Graham Haylor, STREAM Director
Le Thanh Luu, STREAM Vietnam National Coordinator
William Savage, STREAM Communications Specialist
Sonia Seville, STREAM Philippines National Coordinator
Thay Somony, STREAM Cambodia National Coordinator

Katuyuan

Ang STREAM Journal ginabantala kaapat ka beses ukon *quarterly* sa isa ka tuig para mapasanyog ang partisipasyon, komunikasyon kag polisa nga nagasuporta sa palangabuhian sang mga imol nga nagapanginpulos sang dunang manggad sa kadagatan sa Asya-Pacifico, kag magpundar sang pagpakig-angot sa mga nagadumala sang dunang manggad sa kadagatan kag sang iban nga mga sektor sa iban nga rehiyon. Ang STREAM Journal nagasakop sang mga isyu nga angot sa mga tawo nga ang palangabuhian nagalakip sa pagdumala sang dunang manggad sa kadagatan, labi na gid sa mga tawo nga limitado ang palangabuhian, kag gobyerno, non-government kag internasyonal nga practioners nga nagakipagbahin sa ila sa komunidad. Ini nga mga isyu, nagalakip sang pagtuon, pagdumala sang konplikto, impormasyon, kag teknolohiya sa komunikasyon, pagdumala sang dunang manggad sa kadagatan, layi, palangabuhian, gender, partisipasyon, mga tawo nga may kahilabtaan sa sini nga isyu (stakeholders), polisa kag komunikasyon.

Isa man ka importante nga katuyuan sang STREAM Journal ang paghatag sang oportunidad nga mabatian ang mga talagsa lang mabatian nga mga tingog kag mabalhag sa isa ka propisyunal nga pahayagan nga praktikal kag medyo *academic*. Ang unod sang STREAM Journal indi dapat hunahunaon nga nagapabutyag sang panan-awan sang bisan ano nga organisasyon ukon ahensiya kundi pahayag sang mga indibidwal sunu sa ila inagihan. Samtang ang manunulat responsable sang ila mga artikulo, ang STREAM nagarekognisar kag naga-ako sang responsibilidad sa kon ano man nga *editorial bias* o kakulangan.

Distribusyon

Ang STREAM Journal may yara nga tatlo ka mga format:

- ang *electronic version* nga pagaprintahon kag gipapanagtag sang STREAM Communication Hubs
- ang version nga puwede makuha kag ma-download sa PDF format halin sa STREAM Website sa www.streaminitiative.org, kag
- ang printed nga version nga ginapanagtag gikan sa NACA Secretariat.

Kontribusyon

Ang STREAM Journal nagahingyo sang kontribusyon sang mga artikulo nga may interes sa mga nagagamit sang mga dunang manggad sa kadagatan kag sa mga tawo nga naga-obra upod sa ila. Ang STREAM Journal nagasuporta man sang mga upod sa trabaho nga naga-obra sa komunidad para magdukumento sang ila mga inagihan sa mga pahina nga ini.

Ang mga artikulo dapat masulat sa simple nga Ingles kag indi magasobra sa 1,000 ka tinaga ang kalawigon (mga duha ka pahina sang A4 sa single-spaced text).

Ang mga kontribusyon puwede mapadala kay William Savage, STREAM Journal Editor, sa savage@loxinfo.co.th. Sa dugang pa nga kasayuran, makig-angot kay Graham Haylor, STREAM Director, sa ghaylor@loxinfo.co.th.

Nahanungod sa STREAM

Ang Suporta sa Rehiyonal nga Pagdumala sang Dunang-Manggad sa Kadagatan ukon Support to Regional Aquatic Resources Management (STREAM) isa ka inisyatibo nga gindesyino sa sulod sang lima ka tuig nga Obra Programa sang Network of Aquaculture Centres in Asia-Pacific (NACA). Ang katuyuan sini amo ang pagsuportar sang mga ahensiya kag institusyon sa :

- Paggamit sang mga yara na kag mga palaabuton nga inpormasyon sa mas epektibo nga paagi,
- Pag-intyende sang tul-id sa mga palangabuhian sang mga imol
- Pagbulig sa mga imol nga maka angkon sang mas labi nga impluwensiya sa pagdihon sang mga layi kag pamaagi nga may epekto sa ila pangabuhi

Ang STREAM magahimo sini paagi sa pagsuporta sang mga pang-kauswagan nga polisa ukon layi kag mga pamaagi sang mga nagabulig nga institusyon, kag pagpasanyog sang ila abilidad sa:

- Pagpahatpahat sang mga isyu nahanungod sa pagdumala sang mga dunang manggad sa kadagatan nga naga apekto sang palangabuhian sang mga imol
- Pagmonitor kag pagbinagbinag sang mga nagakalain lain nga pagdumala sang dunang manggad sa kadagatan
- Paghatag sang inpormasyon ,kag
- Pagpakig-angot sa mga sektor kag mga kapungsoran

Ang STREAM nga inisyatibo nasandig sa pagbinuligay, nga nagalakip sa pagbuyloganay sang mga nagpundar nga grupo (AusAID, DFID, FAO and VSO) nga nagasuportar sang NACA. Ini naggamit sang komprehesibo nga paagi, nga nagatuyo sa pagpaalinton kag pagpakig-angot sa mga katawhan nga may kahalabtan sa pagdumala sang aton manggad sa kadagatan kag pagbulig sa ila sa pagpasanyog sang desinyo sang inisyatibo, implementasyon kag pagdumala.

Ang pagbuyloganay nga obra ginapakig-angot sa kada pungsod paagi sa Nasyonal Coordinating Teams kaupod ang Nasyonal nga Koordineytor (isa ka senyor kag nasyonal nga empleyado sang gobyerno) kag sang Communications Hub Manager (isa ka full-time nga nasyonal nga opisyal nga suportado sang STREAM sa una nga duha ka tuig) kag naga-angot sa madamo nga mga pumuluyo nga may kahalabtan. Ang Communications Hub may yara nga sistema sang komunikasyon nga nagalakip sang *hardware,software*, paghanas, suporta sa teknolohiya sa inpormasyon kag pagpakig-angot kag suporta sa pagpauswag sang katawhan, kag ang pagpakig-angot paagi sa internet.

Ang nasyonal nga koordinasyon ginagiyahan sang Pungsodnon nga Documento sa Stratehiya ukon Country Strategy Paper (CSP) nga tuigan nga gina-repaso kag gindihon sang Koordineytor kag Hub Manager paagi sa pagpakighinun-anon sa mga pumuloyo kun sa diin sila nagapakig-angot sang masami. Ang CSP nagakilala sang mga importante nga isyu, nagapakita sang rehiyunal nga pakig-angot, nagaplano kag nagaprayuridad sang mga importante nga dapat himuon kag nagapangita sang pundo para sa mga stratehiya gikan sa STREAM ukon sa iban pa (nga may pagbulig gikan sa STREAM).

Ang Rehiyonal nga Opisina sang STREAM (nga nahamtang sa NACA Secretariat sa Bangkok) nagahatag direksiyon sa inisyatibo, nagabulig sa rehiyonal nga koordinasyon kag nagahatag pundo kag nagadumala sang mga nagakalain lain nga yunit sa palangabuhian, pagpasanyog sang polisa, komunikasyon kag mga espesyal nga isyu. Ang sentro sang komunikasyon naga-angot sang mga inter-aksyon, mga natun-an sa leksiyon kag aktibidades sang paghugponanay.

Ang implementasyon sang STREAM isa ka sulitsulit nga pamaagi, nga ginsugoran sa Cambodia kag Vietnam kag igapalapnag sa bilog nga Asya-Pasipiko sa diin ang mga oportunidad yara sa pagbulig sang kaimulon kag pagpasanyog sang maayo nga pang gobyerno, samtang ang eksperiensya naagyan, ang leksiyon nga natun-an, ang epekto napakita kag ang dugang nga pundo naangkon. Ang estratehiya sang komunikasyon sang STREAM may katuyuan sa pagdugang sang epekto sini paagi sa pagpaseguro nga ang mga ihibalo kag abilidad napahibalo sa mga pamaagi sang pagkambiyo sa bilog nga rehiyon, kag ang mga leksiyon nga natun-an ginapalapnag sa bilog nga Asya-Pasipiko. Ang STREAM Journal kag ang kaupod sini nga Diskusyon nga Pagpakighinun-anon sa STREAM Website, mga parte sang sini nga stratehiya.

STREAM National Communications Hub Managers

Cambodia	Sem Virya	<cfdo@camnet.com.kh>
India	Rubu Mukherjee	<rubumukherjee@rediffmail.com>
Indonesia	Alfida Ahda	<budhiman@indosat.net.id>
Myanmar	Khin Muang Soe	<DOF@mptmail.net.com>
Nepal	Nikanth Pokhrel	<agroinfo@wink.com.np>
Philippines	Elizabeth Gonzales	<streambar-phil@skyinet.net>
Vietnam	Nguyen Song Ha	<streamsapa@vietel.com.vn>
Yunnan, China	Susan Li	<YNYCN@KM169.net>; <blueseven@mail.china.com>